

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Сьогодні у навчальних закладах України все більше уваги приділяється пошукам перспективних підходів до гуманізації освіти, стимулювання пізнавальної активності особистості, накопичення досвіду її творчої діяльності. У реалізації цього надзвичайно складного процесу, в якому беруть участь багато чинників, величезну роль відіграє мистецтво. Унікальні особливості цього виду духовно-практичної діяльності базуються на тому, що людина завдяки мистецтву не лише набуває знань про навколишній світ, а й засвоює емоційно-ціннісне ставлення до себе і оточуючих, відкриває для себе дійсність як внутрішній світ людини, сповнений особистісним сенсом, формує власні естетичні почуття та ідеали.

Це відкриття «людяності» світу кожна окрема особистість робить завдяки тому, що в художньо-творчій діяльності-сприйнятті, створенні та інтерпретації творів мистецтва вона збагачується суспільно-історичним досвідом, який переживає як власний. Людина залучається до загальнолюдських цінностей і вільно створює свій духовний світ за законами краси й гармонії. Духовне виховання – це вдосконалення людини через особистісну взаємодію з творами мистецтва, розвиток її творчих здібностей у цьому процесі та діяльнісне утвердження людини в самій дійсності. Таким чином, мистецтво розвиває в людині універсальну здатність до творчого вдосконалення будь-якої діяльності.

Тому головною метою естетичного виховання дітей ми вважаємо розвиток у них творчих здібностей та естетичного ставлення до навколишнього, основою якого є чуттєве сприйняття світу в різних його проявах, емоційне проникнення у стан явищ і предметів, співпереживання своєї причетності до нього.

Стрімке сьогодення поставило перед дошкільною освітою та вихованням актуальне завдання – орієнтуватися на світовий рівень формування творчої особистості, яка житиме і працюватиме в сучасній інформаційній сфері.

Розбудова системи освіти в Україні передбачає оновлення її змісту, зміну форм організації художньо-естетичної творчої діяльності дітей. Яскравою тенденцією цього процесу є, зокрема, зростання питомої ваги мистецтва у розвитку творчих здібностей і естетичного виховання юного покоління. Слушними з цього приводу є погляди О. Савченко, яка вважає, «що саме формулювання мети освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати

покоління, здатне навчатися упродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства, – є ключовим для розуміння подальших намірів розвитку освіти [3, с. 8].

У Національній доктрині розвитку освіти вказується на необхідність створення відповідних умов для виховання покоління людей, здатного оберігати й примножувати цінності національної культури та громадського суспільства [1].

Виходячи із вищезначеного, ми сформулювали мету власного дослідження: виявити адекватні сучасності аспекти естетичного виховання дітей в педагогічній системі В. Сухомлинського.

Ця проблема зацікавила нас у зв'язку з тим, що за останнє десятиріччя питання естетичного виховання дітей, особливо підлітків, ґрунтовно не досліджувалися. Хоча значна кількість вітчизняних учених постійно звертається до стрижневих проблем естетичного виховання, які розроблені у свій час В. Сухомлинським, і на сьогодні є тим зерном, яке з часом дало багатий урожай не тільки в теорії освіти, а і в практиці роботи, що підтверджується життям.

У цілому, з наукових джерел логічно впливає, що вітчизняні науковці Н. Абдуліна, А. Бутник, А. Рубан, Н. Рубан, Н. Тарапака та ін. всебічно вивчають педагогічний доробок В. Сухомлинського, виявляючи в ньому зерна істини, які можуть прорости дорідним урожаєм на ниві сучасної оновлюваної системи естетичного виховання дітей [2].

Водночас, у процесі вивчення дисциплін мистецько-естетичного циклу студенти зустрічають певні труднощі у підготовці до практичних і лабораторних занять, а також під час проведення навчально-виховної роботи з дітьми під час педагогічної практики, до змісту якої включено завдання з естетичного виховання дітей.

З метою розв'язання поставленої проблеми нами було визначено такі завдання:

- глибоко вивчити та здійснити ретроспективний аналіз провідних положень наукових праць В. Сухомлинського, в яких розглядаються питання естетичного виховання;
- встановити логічну послідовність у поглядах Вчителя на естетичне виховання дітей;
- визначити ефективні засоби естетичного виховання дітей, які можна ефективно використати в сучасних умовах.

Всесвітньо відомий вітчизняний педагог-новатор, науковець, філософ, вірний син України, поборник найгуманніших ідей В. Сухомлинський у своїх працях-роздумах, працях-настановах різнобічно розглядав питання естетичного виховання підростаючого покоління. При цьому він вважав за необхідне привчати дітей бачити красу в навколишньому світі: в природі, суспільстві, побуті, в людських стосунках, у мистецтві тощо; особливого значення надавав формуванню естетичних

почуттів дітей, починаючи з наймолодшого віку.

Спробуємо встановити логічну послідовність у роздумах В. Сухомлинського стосовно естетичного виховання дітей.

Думка перша: філософське твердження педагога про те, що «Краса – це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і осягається нею, живе в її душі, – не було б нашої свідомості – не було б і краси» [5, с. 409].

Василь Олександрович вважає, що радістю нашого життя є краса, що людина стала людиною тому, що побачила красу довкілля, осягнула її, дорожила нею, оберігала її та створювала нову красу. Він звертає увагу батьків і педагогів на велике значення краси в становленні особистості, переконує їх у тому, що «краса – один із струмочків, що живлять доброту, сердечність і любов» [6, с. 410].

Водночас В. Сухомлинський наголошує: «Важливо, щоб джерелом думки й почуттів було пізнання явищ природи, її краси» [4, с. 557]. Здійснений аналіз праць В. Сухомлинського дав змогу виявити в його працях і те, що сама собою краса ще не може стати засобом виховання повноцінної особистості.

Думка друга: необхідно вчити дітей бачити красу і розуміти її. В. О. Сухомлинський постійно водив своїх вихованців до джерел краси – до річки, на луки, до лісу, у поле, у степ тощо. Він організовував життя найменших вихованців перед вступом до школи на лоні природи. При цьому вирішувалися не лише завдання, спрямовані на оздоровлення та зміцнення організму малюків, а й завдання естетичного виховання. Учитель залучав дітей до прекрасного в навколишньому світі. Він вчив дітей не просто споглядати красиві пейзажі, явища природи та довкілля, а й розуміти, дивуватися, зачудовано милуватися красою денного блакитного сонячного і нічного фіолетового з мерехтінням зірок неба, рожевим заходом сонця, хвилями хлібної ниви, буянням садів, запахом трав і полів тощо.

В. Сухомлинський вбачав величезні виховні можливості в навчанні дитини бачити, розуміти, відчувати, переживати, осягати таємницю пробудження життя в природі. Особливо цінними та ефективними були уроки в природі навесні, коли все оживало, пробуджувалося від довгого зимового сну, розцвітало, буяло – розкривало перед дітьми красу вічності плину життя на Землі. Учитель говорить дітям: «Не можна довго спати в ці дні, треба вставати на світанку, – проспий красу!» [6, с. 411].

Він рекомендував підліткам створити вдома свій Куточок краси, читати в ньому книжки, думати, мріяти.

Думка третя: розвивати у дітей спостережливість. Кожному педагогу добре відомо, що спостереження як педагогічний метод, широко використовується в освітньому процесі дітей від їхніх найперших днів життя і до останнього дзвінка в школі. Але, яким чином необхідно

організувати спостереження, щоб воно було найефективнішим? Відтак, В. Сухомлинський звертає нашу увагу на те, що дітей треба вчити спостерігати. Не просто дивитися, споглядати, захоплюватися і милуватися спостережуваним, а вміти бачити прекрасне, відчувати його всіма струнами душі, зрозуміти красу, зробити маленьке відкриття. Тобто у дітей потрібно розвивати спостережливість, допитливість думки, що у молодшому віці є провідною умовою розвитку інтелекту, а надалі стає ефективним засобом розвитку задатків, обдарувань, творчих здібностей, джерелом естетичних почуттів.

Думка четверта: красу в природі, у побуті, у спілкуванні та в мистецтві необхідно високо цінувати та оберігати. В. Сухомлинський застерігав, що в естетичному та емоційному вихованні не можна припускатися дидактизму та штучного розчулення красою. Він вважав, що тільки щире захоплення педагога красою може запалити вогник естетичних почуттів у душі дитини. З цією метою Вчитель радив широко використовувати не лише природу, а й мистецтво в його найширшому розумінні: література, пісня, музика, живопис тощо. В. Сухомлинський вважав, що образотворче мистецтво є могутнім засобом проникнення в духовне життя народу. Становлення особистості дитини невіддільне від засвоєння нею духовних надбань свого народу. Мудрість поколінь, втілена в народній творчості – головній скарбниці загальнолюдської моралі, має стати першоосновою виховання наших дітей. Він радить повертатися з дітьми до вивчених творів через певний час – місяць, рік – з тим, щоб сприйняти твір мистецтва на вищому рівні, побачити в ньому щось нове, відчути його розумом і серцем, поцінувати його, зрозуміти його неоціненне значення для майбутніх поколінь та необхідність шанобливо оберігати цей твір мистецтва як неперевершену красу, яку залишили нам у спадок минулі покоління людей у результаті невтомної творчої праці.

В. Сухомлинський прагнув, щоб у роки отрочтва праця облагороджувала почуття його вихованців, відкривала перед ними красу навколишнього світу й людини, сприяла вихованню найкращих людських якостей.

Думка п'ята: власноручне створення краси – найперше джерело естетичних почуттів і творчості. Найкращим засобом для цього є посильна творча праця дітей чи то в куточку краси, чи на ділянці, в майстерні або під час свят Праці – скрізь твориться людська краса. Розпочинаючи із шостого класу, вихованці В. Сухомлинського починали обробляти свій гектар поля. Під час літніх канікул школярі протягом двох-трьох тижнів працювали на сінокосі. Це були щасливі дні: діти неодноразово пригадували їх під час навчання у своїх творах, розповідях, казках, оповіданнях. Таким чином утверджувалося почуття краси праці, праці натхненної, корисної, благородної, творчої.

«Творче натхнення, – вважав В. Сухомлинський, – людська потреба, в якій особистість знаходить щастя. Переживаючи духовне задоволення від того, що вона творить, людина по-справжньому відчуває, що вона жива» [5, с. 566].

Водночас, він звертає нашу увагу на те, що без творчості, без одухотвореності процесом і результатом творення духовних цінностей неможливо уявити життя підлітків. Адже діти не тільки повинні вміти бачити, відчувати, розуміти красу і достойно її цінувати, – вони повинні вміти власними зусиллями творити власну красу як в природі, так і в слові, у праці, у різних видах мистецтва, у побуті, у стосунках. Він зазначав: «Діти не просто переносять на папір щось із навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять в нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї» [7, с. 53–54].

В. Сухомлинський стверджував, що творчість розпочинається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення навколишнього світу.

Отже, здійснивши ретроспективний аналіз праць В. Сухомлинського, ми дійшли висновку, що він надавав великого значення естетичному вихованню дітей, зокрема формуванню у них естетичних почуттів, оцінок, суджень та ідеалів; основою духовного життя вважав природу, оточуючий світ, мистецтво; вбачав у спілкуванні дітей з природою розвиток творчості, сферу докладання їхніх духовних сил.

Василь Олександрович в основу естетичного виховання дітей поставив Красу, яку необхідно вміти бачити і розуміти, спостерігати і відчувати, високо цінувати та оберігати, примножувати і творити.

Проте, ще й на сьогодні є прикрим той факт, що ідеї Великого Педагога не досягли розуміння не тільки батьків, а й вчителів та вихователів. Адже ніякий найсучасніший телевізор, ніяка Інтернет-програма не можуть замінити живого сприйняття краси природи, відчуття її запахів і звуків, мелодії вітру і морських хвиль, духмяного повітря, достиглих колосків, гудіння хрущів і бджіл, ласкавого чи спекотного сонця. Для цього має бути сформована культура сприйняття оточуючого світу.

Вважаємо за необхідне відродити в сучасних школах як у сільських, так і в міських, Школу Радості, Куточок Краси, Кімнату Казки, Куточок Мрії, Школу під блакитним небом, Сад Здоров'я. Переконані, що при такому підході до формування особистості майбутнього Громадянина виросте повноцінне покоління, яке з глибокою вдячністю буде згадувати своїх Вчителів, Школу і Дитинство як неоціненні Радість і Щастя.

Дидактичні засади зазначеного питання можуть стати перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку освіти // Дошкільне виховання. – 2002. – № 7. – С. 4–9.
2. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – Вип. 52. – Ч. 2. – 251 с.
3. Савченко О. Сконсолідувати українську націю навколо проблем освіти / О. Савченко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 9. – С. 8–9.
4. Сухомлинський В. О. Живопис / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 557.
5. Сухомлинський В. О. Творчість – могутній стимул духовного життя / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 565–567.
6. Сухомлинський В. О. Ставлення до краси в природі й суспільстві / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 409–416.
7. Сухомлинський В. О. Кожна дитина – художник / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 53–55.